2008 жыл, 2-чи АПРЕЛЬ, БАРАЗ КЮН. №№ 63-64 (17915)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 6 СОМДУ

КъМР-ни ПАРЛАМЕНТИНДЕ

Депутатла Юйюр кодексге тюрлениуле кийириуню излейдиле

Республиканы законла чыгъарыучу органыны Президиумуну кезиулю жыйылыуу болгъанды. Аны КъМР-ни Парламентини Председатели Бечелланы Илияс бардыргъанды.

Президиумну членлери Къабарты-Малкъарны Парламентини кезиулю жыйылыуун къачан бардырыргъа боллугъуну юсюнден оноулашхандыла эмда 2008 жылда 24-чю апрельде тохташхандыла. Анда «2007-2009 жыллада КъМР-де жоллада жюрююню къоркъуусулугъун кючлендириуню» республиканы целевой программасын къабыл этиуню юсюнден» КъМР-ни Законуна тюрлениуле кийириуню юсюнден» законопроектге экинчи окъулуунда къараллыкъды. «Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясына тюзетиуле кийириуню юсюнден», «КъМР-ни бир-бир законодательный актларына тюрлениуле кийириуню юсюнден», «2008-2010 жыллада КъМР-де коррупцияны профилактикасы» республиканы целевой программаны юсюнден», «КъМР-де къырал къуллукъланы юсленирден» законопроектле 1-2-чи окъулуларында сюзюллюкдюле.

Правительстволу сагъатда сёз гражданланы бир къауумун дарманла бла къошакъ халда жалчытыуну («Саулукъ сакълау» миллет проектге кёре) юсюнден барлыкъды.

«КъМР-ни жарашдырыучу судьяларыны, аланы салыуну эмда ишлерин жалчытыуну юсюнден» законопроектни Президиумну къарауына Законодательство, къырал къурулуу эм жер-жерги самоуправление жаны бла комитетни председатели Руслан Абазов бергенди. Ол айтханнга кёре, жарашдырыучу судьяланы салыуну жорукъларында Къабарты-Малкъар Республиканы полномочиялары шарт кёргюзтюлмегенлери себепли тюшгенди бу документни жарашдырыргъа.

Урунуу эм социальный политика жаны бла комитетни председатели Жанатайланы Салим а коллегаларын Къырал Думаны къарауына бериллик законодательный башламчылыкъ бла шагъырей этгенди. Сёз «РФ-ни Юйюр кодексини 13-чю статьясына тюрлениуе кийириуню юсюнден» Федеральный законну проектини юсюнден барады. Докладчы белгилегенича, оналты жыл толгъан, алай къатын алырча, эрге барырча жыл саннга жетмеген къауумгъа юйюр къураргъа эркинликни, РФ-ни Юйюр кодексини 13-чю статьясыны 2-чи пунктуна кёре, жер-жерли самоуправленияны органлары бередиле. Ала уа аллай оноу эте туруп, бек алгъа, осуйлукъ этген эм попечитель органланы предложенияларына бла айтханларына къарайдыла. Бу законопроект а башында айтылъгъан адамлагъа къатын алыргъа, эрге барыргъа эркин этиуню оноуун осуйлукъ эм попечитель органлагъа береди.

Парламентни ишин къурау, регламент эм депутат этика жаны бла комитетни председатели Владимир Маховну айтханы бла парламентарийле «Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини бир-бир бегимлерине тюрлениуле кийириуню юсюнден» бегимни проектин сюзгенди.

Документле барысы да депутатлагъа ала кеслерини оюмларын эм предложениялярын жазар ючюн жиберилгендиле.

Руслан Абазовну эм аны заместители Гилийланы Борисни, Экономика политика жаны бла комитетни председатели Малкъарланы Тахирни эмда аны заместителлери Анатолий Аталиковну бла Михаил Гончаренкону, Билим бериу, илму эм саулукъ сакълау жаны бла комитетни председатели Игорь Ивановну бла аны заместители Исмел Дадовну, Культура, спорт, туризм эм аслямны информацияны органлары жаны бла комитетни председатели Заур Апшевни, Аграрный политика эм табийгъатны хайыранлыу жаны бла комитетни председателини заместители Сафарби Маремуковну, Урунуу эм социальный политика жаны бла комитетни председателини заместителлери Фатима Гешеваны бла Валентина Гуляеваны, Владимир Маховну да айтханлары бла Россей Федерацияны башха субъектлеринден коллегаларыны законодательный башламчылыкъларына къарап, Президиумну членлери тийишли оноуна этгендиле.

Депутатла дагъыда бу адамланы Парламентни Сыйлы грамотасы бла саугъалауну тийишли кёргендиле: Аслан Хасанович Баховну – милицияны полковнигин, Федеральный миграция службаны КъМР-де Хараджинчыны гамалгъыны къ[illegible]

ЖАЗ БАШЫНЫ КЪАЙГЪЫРЫЛАРЫ

Арендаторла юлгю кёргюзтедиле

Озгъан жылны итогларына кёре, Къабарты-Малкъарны агропромышленность комплексинде урунгланлары Юг федеральный округа кеслерини коллегаларыны арасында экинчи жерге тийишли болгъандыла. Былтыры табийгъат-хауа болумларыны осаллыкъларын эсге алсакъ, ол къууаныргъа жетишимди.

Озгъан жыл жерчиликде урунгланлагъа артыкъда къыйын эди. Май айдан башлап тирлик жыйылуу жетгинчи дери жерге хазна мылыкъ тюшмегенди. Мирзеулюк эм мал ашлыкъ битимле аслам ёсдюрюлюучю ёзен районлада артыкъда. Алай болумда тирлик къоллу болургъа сюйгенле илму бла мурдорланнган алчы агротехника жорукъланы къаты сакъларгъа керекдиле. Аны тюз ангылан, элли товар чыгъаргычла ол онгну ычхындырмазгъа къаты кюрешгендиле.

Аллай эм башха тюрлю мадарла кеслерини хайырларын бергендиле. Былтыры башында алларына салгъан чеклеге тюгел жеталмагъан эселе да, элли урунганла, жылгъа кёре, осал кёрюмдюле болдурмагъандыла. Саулай алып айтханда, республиканы агропромышленность комплексинде урунганла 17,5 миллиард сом багъасындан артыкъ продукция чыгъаргъандыла. Ол а буруннгу жылны кёрюмдюсюнден эсе 5,2 процентге кёпдю.

Кюрсюнлюкъ артыкъда бек жерчилик бёлюмде ишлегенлени къанын бузгъанды. Жер-жерледе битимле кюйюп баргъанларыны хатасындан мирзеулюклени иги кесегин силосха орургъа тюшгенди. Къалгъан сабанладан 464,5 минг тонна мирзеу алынгнанды. Ол а буруннгу жылда жыйылгъан тирликден эсе 28 минг тоннагъа артыкъды.

Республикагъа кёп мирзеуну уа къургъакълыкъ артыкъда бек къысыучу Прохладна эм Терк районланы сабанчылары бергендиле. Ёлчем бла айтханда, прохладначыла республикада бек кёп мирзеу жыйгъан эселе, гектарны тирликлилиги жаны бла теркчилеге жетген болмагъанды. Ала мирзеулюк битимлени хар гектарындан орта эсеп бла 37,6 центнер, ол санда кюзлюк будайдан – 35,9, нартюхден 47 центнер тирлик жыйгъандыла.

Жылгъа кёре, былтыр бирси битимлени тирликлиликлери да аман тюйюл эдиле. Республикалы ёлчемде чёплеуден 18,4 минг тонна, картофдан-205,4, тахта кёгетледен-293, жемишледен бла наныкъладан 120 минг тонна жыйылгъанды. Чёплеуню айтмасакъ, бирси тарихле буруннгу жылны кёрюмдюлеринден уллудула.

Жерчилик бёлюмде урунганла жетишимлерин андан ары ёсдюрюргъ таукелдиле. Ол жаны бла биринчи атламла да этиледиле. Быйылны тирлигине дер кюзлюклени урлукълары 103 минг гектаргъа себилгендиле, жазлыкъ

Ахыры 2-чи бетде

Тюбешиу

Намыс - неден да багъалыды

Озгъан шабат кюн Али Шогенцуков атлы къабарты къырал драма театрда РФ-ни Президентини советниги Асламбек Аслаханов бла тюбешиу болгъанды. Аны сылтауу уа алгъаракъда ара телевидениясы экинчи каналында «Дело чести» деген телефильм кёргюзтюлгениди. Анда Чечен Республиканы ич ишлерини биринчи генералы Асламбек Аслахановну юсюнден хапар бароды.

Сегиз сериялы кинолента 1996 жылда Россейни бла Чечен Республикаланы араларында политика власть ючюн болгъан къаты кюрешни юсюнденди. Кино аманлыкъчылыкъны миллети болмагъанын кёргюзтеди.

Фильмде Аслахановну сыфатын суратлагъан Руслан Асхабов- Къырал Думаны депутаты, МВД-ны ич ишлеринде лейтенантдан генералгъа дери жеттенди. Аны, Аслахановнуча, Чеченни аягъы юсюне салыр ючюн, ахча бёлюу жаны бла комиссияны председателине саладыла. Р.Асхабов ол ахчагъа къол жетдирген уллу къуллукчуланы ачыкълайды, алагъа къажау документле жыйышдырады. Ала уа ара газетледен бирини журналистине Асхабовну юсюнден болмачы материалланы жыйышдырыргъа жибередиле. Болсада аны аманларча шарт ол табалмагъанды...

Фильмни режиссёру Андрей Черныкды. Баш рольляда Валерий Гришко, Сергей Паршин, Борис Химичев, Алексей Федотов, Александр Тараньжин, Станислав Концевич, Роза Банкурова, Мухтар Гусенгаджиев эм башхаларды ойнайдыла. Рольляда биринде уя бизни жерлешибиз, А.Шогенцуков атлы театрны артисти Басир Шибзухов ойнагъанын да белгилемей жарамаз.

Ол кюн театргъа генерал бла бирге аны юй бийчеси, къызычыгъы да келген эдиле. Залдагъыла уя алагъа, ёрге къобуп, кёпге баргъан толкъун къарсла бла тюбегендиле. Сахнада фильмден юзюклени кёргенден сора жыйылгъанла Аслахановну юсюнден дагъыда «Асламбек» деген документли фильм бла шагъырей болгъандыла.

Андан сора уа къонакъгъа кёп тюрлю соруула берилгендиле. Ол кесини сабий заманындан башлап биогюннге дери да жашауундан хапар айтханды. Тюбешиуню ахырында Дуния Артий комитетни Север Кавказда представительствосуну председатели Аузс Бетуганов Асламбек Ахмедовичге «Рыцарь чести» деген белгини, залда олтургъан студентле уа гюл къысымла бергендиле.

Тюбешиуню Искусстволаны Север Кавказ къырал институту къурагъанды. Анга ол институтну, КъМКъУ-ну, Эл мюлк академияны студентлери, милиция школну курсантлары да келген эдиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

СУРАТДА: Асламбек Аслаханов эм Искусстволаны Север-Кавказ институтуну ректору Рахайланы Анатолий.

Суратны автор алгъанды.

ПРЕЗИДЕНТНИ КУБОГУ ЮЧЮН

Финалда - эм кючлюле

КъМР-ни Президентини кубогу ючюн фрирайддан бла тау-лыжаладан «Elbrus Open 2008» деген эришиулени финалына 30 спортчу къатышырыкъдыла. Ала бери Москвадан, Домбайдан, Къызыл Полянадан, Смоленскден да келгендиле. Аланы араларында Россейни чемпионлары, фрирайддан Россейни кубогун алгъанла да бардыла.

Быйыл бу эришиулени бардырыуда жангылыкъ кийирилгенди. Россейни фрирайдны тарыхында судьялыкъны атлары айтылгъан райдерле кеслери этгендиле. Ала Константин Галат, Вероника Сорокина, Байдаланы Альберт, Светлана Кузнецова эм Эльдар Золоторёв эдиле.

Эр кишилени араларында тау-лыжаладан финалгъа Кирилл Анисимов, Байдаланы Альберт, Байдаланы Александр, Александр Бойко, Таулан Дурсунов, Жашууланы Жамболат, Журтубайланы Абу, Андрей Золотоверх, Кипкеланы Таумирбий, Илья Колеснов, Михаил Куртянский, Иван Малахов, Шауаланы Магомет, Шауаланы Алий эм Шауаланы Мухтар чыкъгъандыла.

Сноубордда уа бек кючлюле Гюлюйланы Залим, Жапплуланы Алий, Павел Грудинин, Егор Дружинин, Азнаур Исаков, Константин Галат, Каиль Исаков, Дмитрий Пасечник болгъандыла. Тиширыуланы араларында уа, тау-лыжалада ахшы кёрюмдюле болдуруп, финал оюнлагъа Анна Ханкевич, Дарья Волкова, Вероника Сорокина, Юля Матвеева эм Светлана Кузнецова чыкъгъандыла. Сноуборд тюрлюсюнде уа финалистле жаланда экеуендиле - Полина Полякова эм Инна Диденко.

Эсигизге салайыкъ, эришиуле «Эльбрустурист» ОАО-ну, Россейни фрирайдерлерини профессионал лигасы, «Эльбрус-Экстрим» интернет-портал, «Чегет» пансионат КъМР-ни Физкультура эм спорт жаны бла къырал комитетини эм КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасыны болушлукъларыз бла бардырыладыла.

КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

Фестиваль

Жаннга да къатышып

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Нальчикни [illegible] Красота. Культура» деген ат бла башланнган профессионал билим берген системаны онунчу республикалы фестивалы бардырылгъанды. Анга къатышхан къызла «Мисс Профессия», «Мисс Красота» эм «Мисс Культура» деген атла ючюн эришгендиле. Бу жол фестивальгъа биринчи кере жашла да къатышып, «Мистер Профессия», «Мистер Галантность» эм «Мистер Культура» деген атлагъа тийишли болургъа сюйгендиле. Алай бу фестивальны бек бийик саугъасы уа «Мистер и Мисс НПО» деген ат эди.

Сахнада республиканы профессионал билим берген учреждениялярындан оналты студент эришгендиле. Конкурсну юч кезиуюнде ала кеслерини жыргъа, тепсеуге, драмагъа, спортха хунерлерин эм сайлагъан усталыкъларына сюймекликлерин кёргюзтгендиле.

Жюрини сайламыны кёре, алада Прохладна шахарны 20-чы номерли училищесини студентлери Диана Маргушева бла Максим Анисимов, Нальчикни 8-чи номерли училищесини келечилери Оксана Таова бла Давид Лобжанидзе, КъМР-ни сатыу-алыу технология лицейиде окъуучан Нелли Хупова эм агропромышленность лицейни Майский шахарда филиалыны студенти Нури Мусаев хорлагъандыла. Фестивальны гран-приин 19-чу номерли училищени студентлери Мадина Тевважева бла Константин Гатажоков алгъ-

Юйренууле

Юйретиуге аламат тап жерди

Черек районда «Голубое озеро» суу тюбюн тинтиу араны мурдорунда Россейни МЧС-ни ара аэромобильный отрядыны Туапседе филиалыны суу тюбюне терен тюшген водолазланы командасыны юйренуилери бардырылыдыла. Тёрт къутхарыучу Россейни илмуа академиясыны Океанология институтуну келечиси, тренер Сергей Черкашинни башчылыгъы бла жангы оборудованияны сынап кёргендиле, аны хайырларынгъа юйренедиле.

Юйретиулени кезиулеринде къутхарыучула къыркъ метр теренликге тюшедиле. Командада андан да теренде ишлегенле да бардыла, алай биогюнлюкде аланы баш борчлары жангы оборудование бла ишлерге юйренеиудю. Ючжыллыкъ программаны ётгенден сора водолазла жюз метр теренликге тюшерикдиле.

Бу МЧС-ни къауумунда суу тюбюне терк тюшген биринчи бёлюмдю. Анда онеки адам ишлейдиле. Ала, бийик жетишимлеге угъай, кеслерини борчларын тийишлисича толтурургъа итинедиле.

Къутхарыучу – ол хар затны да эте билгенадамды. Суу тюбюне тюшюучюле, дайвинг араны аламат жарау этиу-юйрениу база болгъанын, ол тап жарашдырылгъанын да чертип, ыразылыкъларын билдиргендиле. Чирик кёл сууну тюбюню дуниясыны ариулугъун а, жомакъдача, сейирлик болгъанын да белгилегендиле ала.

Н.АЛЕКСАНДРОВА.

Суратны автор алгъанды.

Жашау журт

Жангыз да тюз амал

Къабарты-Малкъарда 2007 жылны кюз артындан башлап жашау журтланы багъалары ёсюп тебиреген-диле. Экспертлени оюмларына кёре, ол шарт ипотека кредитованияны алыу тынч болгъаны эм 2014 жылда Сочиде Олимпиада оюнла бардыруллыкълары бла байланлыды. Оюнла бизни республикадан узакъда бардырылыкъларына да къарамай, жеринден тепдирилмеген мюлкню багъасы терк ёсгени хакъды.

Аны бла бирге регионда кёп къурулуу ишле бардырыладыла. Сёз ючюн, озгъан жылда КъМР-ни Къурулуу эм архитектура министерствосу отуз эки минг квадрат метр жашау журтну хайырланыргъа бергенди. Бек алгъа жангы фатарла общежитледен бла тозурагъан, июла тургъан юйледен кёчюрюлгенлеге берилликдиле. Экспертлени оюмларына кёре, къырал къурулуу ишле жашау журтланы багъаларыны ёсмезлерине себеплик этерикдиле.

ЖАБОЛАНЫ Акитад.

Тинтиу

Иш хакъ инфляциядан эсе терк ёседи

«Интегрум» деген аналитика ара Россейни регионларында иш хакъны тёлеуде тюрлениулени тинтгенди. Биринчи шартлагъа кёре, озгъан жылда россейлилени алгъан файдалары 21 миллиард 138 миллион сомдан аслам болгъанды. Ол а, 2006 жыл бла тенглешдиргенде, 22 процентге асламды. Хар адам башына санагъанда, бир айгъа орта эсеп бла алып къаргъанда, россейлиле 12 минг 490 сом, 2006 жылдан эсе 23 процентге аслам хайыр алгъандыла.

Озгъан жылны ноябрь айына башха жерледен эсе иш хакъ Россейни шимал регионларында кёп тёленнгенди. Къыралны 85 регионундан 20-да иш хакъ орта эсепден озгъанды. Бир-бир субъектледе уа ол 11 минг бла 5 жюз сомдан озмайды.

Битеу да алып къаргъанда, 2002 жылдан бери Россейде иш хакъны инфляциядан эсе терк ёсгени эсленеди.

Таукъанны байлыгъы 2 бет

Парламент эм Правительстволу документле 3-6 бетле

Битеу жамауатны ийнагъы 7 бет

Абаданланы кёп тюрлю жумушларына жарайдыла 8 бет

Президентге письмола

Суу бла жалчытыу мардагъа келтирилгенди

Александровка микрорайонну Терская, Калинин, Канкошев, Попов атлы орамларында суу асыры аз келгенден, не жылы, не суукъ суу бла тийишлисича хайырналмайбыз, колонкала жанмайдыла. Биз «Горводоканал» деген предприятиягъа не къадар тарыгъыл кюрешген эсек да, аны къуллукъчулары болмачы сыптаула бла къутулуп кетедиле. Бу проблеманы кетерирге болушурсуңуз тилейбиз.

К.В. БРУСНЁВ.
Нальчик шахар.

Бу тилекге Нальчик шахар округну администрациясыны къуллугъун толтура тургъан **Л.Б. Хамгоков** жуап этеди:

- Александровка микрорайонну суу бла жалчытыу вопросха «Горводоканал» муниципальный предприятияны къуллукъчулары барып къарагъандыла. Болгъан кемчиликле кетерилгендиле. Шёндю районну суу бла жалчытыу мардагъа тийишликдеди.

Исуф Ацканов тохтаусуз жарау этерге онг табарыкъды

Мен бек ыразы болгъанма шахарда теннис кортла ишленгенлерине. Энди Битеуроссей эришиулени карталарында Нальчик да боллукъду. Мен теннис бла юкрешгенли жыйырма бла жети жыл болады, бу тюрлю спортха жашым Исуфну да юйретгенме. Аны фахмулугъун айнытыр ючюн, тренер окъуна болгъанма. Шёндю Исуф кортда хар нени да биледи. 16 жылы энди толгъан эсе да, жараулары, жыл саны жеттен адамча, энчи программа бла бардырады.

Алай эсе да, аны жараулада хар затны да тийишлисича бардырыргъа онгу жокъду. Сёз ючюн, усталыгъын айнытама десе, ол башха спортсменле бла да ойнаргъа керекди. Нальчикде уа бийик даражалы спортчула аздыла. Исуфха болушур, келе тургъан жылда тюрлю-тюрлю эришиулеге къатышыр заман а жеттенди. Бизни кибик адамланы уа анга аллай болушлукъ берир онгубуз бек азды. Бу ишде бизге болушлукъ этеригизни бек тилейбиз.

Бизге бек болушурукъ эди, ачыкъ эм жабыкъ кортлада кюн сайын бизге энчи халда 2,5 сагъат заман берилсе эди. Жаш озгъан жылда Дондагъы Ростовда бардырылгъан эришиулеге биринчи категориялы спортсменча къатышханды эм он алчы жерлени алгъан спортсменлени санында болгъанды, аллай эришиуле уа къырал даражалыкъда бардырылыучу чемпионатлагъа тийишлиди. Республикада бардырылгъан эришиуледе да он абаданланы арасында чемпион болгъанды. Озгъан жылны август айында юч эришиуге къатышханды, аны бла эришген сегиз спортсменден жетисин хорлагъанды. Ол эришиуле Пятигорскеде, Дондагъы Ростовда зи Кисловодскеде бардырылгъандыла.

Шёндюге дери кюн сайын сагъатдан кёп болмагъан заманны жарау этер онгу болгъан спортсменгге ол бек ахшы жетишимди. Аны бла эришген спортсменле уа ири кесек заманларын кортлада ойнау бла ётдюргенлерин эсге алсакъ. Алайды да, биз бек ышанабыз сиз болушурсуз деп.

АЦКАНОВ Алим Магомедович.
Нальчик шахар.

Бу тилекге Физкультура эм спорт жаны бла КъМР-ни къырал комитетини председатели **А.М. Афауков** жуап этеди:

- Бу тилек бла байламлы вопрос тамам этилгенди. Спортсмен Ацканов Исуф Алимовичге эришиулеге тийишлисича хазырланысын деп, жангыртылгъан спорт Дворецде ачылгъан кортлада окъуу-жарау ишлени тыйгъычсыз бардырырча онгла берилгендиле.

Арендаторла юлгю кёргюзтедиле

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Саулай республиканы алып айтханда, быйылны жаз башы сабан ишлерине хар къайда да аман хазырланып тюбемегендине. Ёзен районлада уа алагъа киришгенли бир къауум кюн да болады. Тёреде келе келгенича, жер жарашдырыучу, урлукъ себиучю агрегатларын, биринчи болуп, сабанлагъа прохладначыла чыгъаргъандыла. Ала юсюбюздеги жылда жазлыкъланы 45 минг гектаргъа себерге керекдиле. Энди-леге дери ол ишни ири кесеги къорагъанды. Эртте жетиучю жазлыкъланы себиу бла бирге районда кюзлюкле ёсген сабанланы минерал семиртгиче бла байыкъландыры иш да кюнден-кюннге кюч ала барады.

Мотор таушла терк тюзлени да къыш «жукъуларындан» уятхандыла. Жер жарашдырыуда, урлукъла себиуде жигер урунуну юлгюсюн арендаторла кёргюзтедиле – районда сюргю жерлени асламысы бюгюнлюкде аланы къолундады. Ала, быятыргъа жетишимлерин керелеп, районлары жерчилик жаны бла республикада алчыланы санында болур, кеслерине да иги хайыр тюшюрюр ючюн, кюлларындан келгенни аямазгъа келишгенди. Сабанчыла ол мураталрына жетер ючюн, районну башчылары, жер-жерли властьла да тийишли болушлукъ берединле.

Жаз башы сабан ишле бирси районлада да кенгден кенг жайыла барадыла. Элли механизаторланы бюгюнлюкде къармашханларына кёре, ала агротехника жорукъла изленген болжаллада эм качестволу тамамланылырла деп ышанырчады.

Бираз къыйынырыкъ эсе да, республиканы малчылыкъ бёлюм да арт жыллада алгъа ышаннгылы атланла эте баргъанын кууанып айтырчады. Анга кыралны жанындан къайгырыулукъ, РФ-ни Правительствосу къабул этген «Агропромышленность комплексни айнытыу» миллет проект да ахшы себеплик этедиле. Озгъан эй мюлк жылны ичинде окъуна Къабарты-Малкъарда малчылыкъны айнытыугъа «Россэлмолкбанкны» республикада филиалларындан 653887 миллион сом ёлчемде 2810 льгота кредитле алынгъандыла. Ол ахчаны 598 миллион сому адамланы энчи болушлукъчу мюклеклерин, 29,7 миллион сому фермер мюклеклени, къалгъаны уа эл мюлк кооперативлени айнытыр ючюн къоратылгъанды.

Башда айтылгъан федеральный миллет проектни мурдорунда КъМР-де «Малчылыкъны терк атламла бла айнытыу» деген программа жарашдырылгъан эди. Анда салынгнан борчланы толтурургъа деп кредитге алынгнан ахчаны иги кесеги малчы комплекслени жангыртыргъа эм жангыларыны къурулушларын бардырыргъа, алагъа керекли техниканы бла оборудованияны алыргъа къоратылгъанды. Лизинг амалны да къошуп, льгота кредитлеге озгъан жылда республикагъа тууарладан 6296-сы сатылып алынгнанды. Аланы 1502-си ата журтлу эм тыш къыраллы ахшы къумалы ийнекле бла къунажинледиле.

Ол эм башха тюрлю мадарланы хайырларындан быйылны биринчи январьна Къабарты-Малкъарда туурла 222,5 мингнге, ол санда ийнекле-102,9, къойла бла эчкиле-282,2, тонгузла 29 мингнге жетдирилгендиле. Аны аллында жылда болгъаны бла тенглешдирип къарагъанда, малчылыкъны продуктларын чыгъарыуда да алгъа белгили атлам этилгенди.

Болсада бу бёлюмде тамамланыргъа керекли ишлени уллулары алыкъа алдадыла. Ала республиканы агропромышленность комплексин айнытыуну бешжыллыкъ энчи программасында шарт кёргюзтюлгендиле. 2008-2012 жыллада республика 20 минг тууар, 31 минг къой сатып аллыкъды. Сёзсюз, ала иги къумалы малла болургъа керекдиле. Прохладна, Бахсан, Чегем муниципальный районлада 15 минг мал сыйынырча, шёндюгю заманны излемлерине келишген уллу малчы комплекслени къурулушлары бардырыллыкъдыла, башха тюрлю ишле да тамамланырыкъдыла.

Специалистле бардыргъан ал тергеулеге кёре, башда айтылгъан жумушла этилип бошалсала, 2006 жыл бла тенглешдиргенде, 2012 жылда республикада эт чыгъарыу 44 процентге, сют-32,2, жумуртхала чыгъарыу да аллай бирге ёсерге керекдиле.

АППАЙЛАНЫ Музафар.

ЖЕТИШИМ

Энциклопедиягъа тюшгендиле

«Одарённые дети – будущее России» деген кезиулю энциклопедияны Къабарты-Малкъаргъа магъанасы уллуду. Ол Россейни жаш фахмуларыны, къыралны алчы сабий учреждениялларыны окъуу, техника, спорт, искусство жаны бла бир талай жетишиммлеге жетген устазларына бла аланы окъуучуларына жораланнганды.

Аланы санына сабийлени эм жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны республикалы арасында «Свеча» деген литература студиягъа жюрюгенле Карина Тлупова, Вероника Васина, Иветта Чурсинова, Ашамаз Шомахов, Марьяна Теунова, Екатерина Богдашкина, Алёна Корнеева, Сергей Кондаков, Лилиана Ярощук, Ирина Тернавская, «Доска почёта» деген энчи рубрикагъа уа студияны башчысы Фатима Тазова киргендиле.

Жыйымдыкъны башха жигитлеринча, аланы барысыны да энциклопедияны бетлеринде кеслерини жетишимлерини юсленинден айтыр онглары болгъанды.

Наталья ПЕЧОНОВА.

ЮЙЮР

Таукъанны байлыгъы

Барыбыз да сюйген, ашыгъып саклыучу «Заман» газетни бетлеринде малкъар тилден бла адабиятдан окъутхан устазлагъа болушлукъгъа кёп хайырлы материал табаргъа боллукъду. Сез ючюн, тарых жанындан ненча тюрлю сейирлик хапарла, суратла басмаланадыла. Ол материалланы газетни ишчилери устазгъа саугъа халда берединле дерге окъуна боллукъду.

Мызыланы Таукъан юйюрю, туугъан-туудугъу бла.

Школда мен ишлегенли быйыл 40 жыл толгъанды. Иги сынаум болгъаныма ишек болмаз. Анга кёре уа мен быллай затны хар заманда эслейме. Уллу юйюрде, уллайгъан ата-ана бла ёсген сабийле намыс-кылыкъ жаны бла айырмалыдыла. Ала кеслерин тап жюрютедиле. Адеплиликлери бла башхалагъа юлгюдюле.

Быйыл Юйюрню жылы болгъаны себепли мен юйсайын кёрюп тургъан бир огъурлу, намыслы, айырмалы юйюрню юсюнден газет окъуучулагъа билдирирге сюеме. «Намыс болмагъан жерде насып болмаз» деп бизден таматала бош айтмагъандыла. Адамгъа адамлыкъны саклар ючюн, бек керекли зат олду. Ол жокъ эсе, жашауну магъанасы да жокъчады.

Каменка элде аты хурмет бла айтылгъан Мызыланы Солтанны жашы Таукъан 1958 жылдан бери жашайды. Бу адамны сабий жыллярында, кечгюнчюлюкде кёрген кыыйынлыгъыны юсюнден айтмай кетерге жарамаз.

Мызыланы Солтан бла Кючмезланы Айшат Чегем районну Думала элинде, юй-журт къурап, эки жаш бла эки къыз ёсдюре эдиле. Солтанны ырысхысы башына жау болады. Аны 1930 жылда, кулакса деп тутуп, Нальчикде илишаннга салдыла. Айшат терт сабий бла аманны кебинден кечинирге кюрешеди. Бираздан аны тамата жашчыгъын да тутуп думп этедиле.

Кечгюнчюлюкде уа была Къызыл-Кыыгъа тюшедиле. Ачлыкъдан, жаланнгачлыкъдан, бир Таукъандан къалгъанла, сюргюнде ёледиле.Ол жылланы эсине тюшюрсе, жилямай хапар айталмайды кеси да. «Жарлыны оту жанмаз» дегенлей, ол кёрмеген не къыйынлыкъ къалды. Жашчыкъ Къызыл-Кыыны шахталарында ишлейди. Артда Таукъан, анасыны къарындашын табып, 1956 жылда Исыкъ-Кёлге келеди. Анда МТС-де тракторист болады. Ол жыл юйюр да къурайды.

Кёчгюнчюлюкден къайтхандан сора Таукъан Каменка элде тохтайды. Анга жашчыкъ тууады, атына Магомет атайдыла. Жарсыугъа, анасы терк окъуна ёлюп къалады. Таукъан сабийге кеси къарагъа кюрешеди, алай балагъа тиширыу къолла кёрек эдиле. Къагъанакъ сабийге, Аллахны жаны ауругъан болур эди, анга аналыкъ Гелястанланы Юсону къызы Нюра этип башлайды.

«Сабийни къолума алгъанымлай, бир сейирлик аналыкъ сезим келген эди манга», - деучю эди Нюра. Аны ашына-суугъна сакъ болуп, ол сюймеген ушхуурну юйдегисине этмегенди. Ёлюп кетгинчи: «Мамаш ёлмесин», - деп къарганыучу эди кеси да. Не кюнюнде да анга бек ышана эди.

Таукъанны бла Нюраны (Магомет бла бирге) тёрт жашлары бла бир къызлары бардыла. Сабийлени уллугъа хурмет эте, къарыусузгъа болуша, кеслерини кыыйынлары бла жашаргъа, бир бирлерине сый-намыс берирге болмагъанча тап юйретгендиле.

Аланы иги адамлыкъларын кёргюзтген кёп ышанла бардыла. Таукъаннга бир эки жыл мындан алгъа, жыгъылып, бел жигин ауругъп, 4-5 айны къымылдаялмай, къуру къанга юсюнде жатаргъа тюшеди. Ол заманда сабийлери анга къарагъанларына кёп адамла ыспас этгендиле. Ёсдюрсенг да, аллай жашла ёсдюр деп кёпле айтхандыла. Кеслерини-кезиу келек эдиле, бир такъайкъаны кесин жангыз къоймаучу эдиле. Алай бла аталарын аягъы юсюне салгъандыла.

Туугъанла, туудукъла да 23 боладыла. Ала барысы да аппаларын бек багъалы кёредиле, аны айтханындан чыкъмайдыла, этген оноуу бла жюрюйдюле. Магометни тапхан башха ана этген эсе да, керти анасына уа Нюраны санайды. Аны салгъан кыыйынын ол бир заманда да унутмайды. Арбазларында Нюра салгъан къоз терекни кетерирге оноу этгенлеринде анасыны къол ызын багъалап: «Аны анабыз салгъан эди, кетерирге жарамыкъ тюйюдю», - деп кесергле къоймагъанды. Магомет ариу кыылыгы бла юйюрге юлгюдю. Ол Янкойну орта школун айырмалы бошагъандан сора Ата журтуна къуллукъ этип келеди. Ызы бла Саратовда юристле хазырлагъан бийик окъуу юйню къызыл дипломгъа бошайды.

Новгород областьда Акуловка шахарда алты жыл прокурорну эжинчи орунбасары болуп тургъанды. 1990 жылда аны Нальчикге чакъырадыла. Мында да шахар прокурорну эжинчиси болуп 9 ол Чегем районну прокуроруду. Юй бийчеси Хочуланы Фая бла бек ариу юйюр ёсдюреди. Аны юч къызчыгъы барды. Таматалары Лейла - юристге, ортанчы къызы Жанна - врачха окъуйдула. Гитче къызычыгъы алыкъа школдады.

Таукъанны эжинчи жашы Музафар - прапорщикди, Нальчикни СИЗО-сунда ишлейди. Ол да юйдегиси Аналаны Роза бла юч сабий ёсдюреди. Эки къызлары - Марзият бла Зульфия Нальчикде университетде окъуйдула. Гитче къарындашчыкъларын да кеслерича ариу юйретедиле.

Жашланы ортанчылары Мурадинди. Ол беш сабийни атасыды. Къолдан уста жаш кеси къыйынны бла жашайды. Зауур жашладан гитчеледиди. Ол Янкой элде участковыйди. Аны экн жашы бардыды. Терт къарындашны жангызы эгечлери Аминат бир жашчыкъ бла къызчыкъ ёсдюреди.

Таукъан кесин насыплы адамгъа санайды. Къарт болгъанына да къарамай, жамауат жумушлагъа тири къатышады. Элни улайгъан адамларына таматалыкъ этеди. Бу юйюр биргежыйылыпл олтурургъа да бек сюеди. Аллай кюнлерин керти да байрамгъа айландырыучудула. Аталары бир бирлери бла къаты байламлыкъда жашагъанларына бек ыразыды.

Хар таулу элде быллай огъурлу юйюрле кёп болсунла. Таматала жаш телюге иги юлгюле кёргюзтсюнле. Жашла къартха, къарысузгъа, сабийге, уллугъа-гитчеге да намыс бергенден башха кыыйынлыкъгъа тюбемесинле. Газетни бетинде быллай юлгюлю юйюрлени юсюнден кёбюрек айтыла турса, сёзсюз, хайырлы сунама.

КЪУДАЙЛАНЫ Сафият,
Янкойну орта школуну малкъар тилден бла адабиятдан окъутхан устазы.

Тёбен Чегемде Макытланы Хусей «Макитов» деген энчи предприятие ачхаулы эллилени кёбюсю иш бла жалчытылынгнанды. Мында пельменле, хычинле, котлетле да хазырлайдыла. Чыгъарылгъан продукцияны качествосу иги болуруна Асанланы Галина къарайды.
Суратны МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

ЧАКЪЫРЫУ

1-чи апрельден жашланы борч халда аскерде къуллукъ этерге жаз башы чакъырыу башланнганды. Юсюбюздеги жылда ол жаны бла болгъан тюрлениулени юслеринде бизге Къабарты-Малкъарны аскер комиссариатыны 2-чи бёлюмюню тамата офицери, полковник Тимур Макоев былай айтханды:

Аскерде энди бир жыл къуллукъ этерикдиле

- Жаз башы чакъырыуну тюрлениулери 2008 жылда 1-чи январьдан кийирилгендиле. Аладан биринчиси эм бек магъаналысы аскерде борчлу халда къуллукъ этиу бир жылгъа дери къысхартылгъаныды.

Экинчи тюрлениу - быйылдан жашланы аскерге 1-чи апрельден 15-чи июльгъа дери аллыкъбыз. Ол иш бу жылда билим берген учреждениялны бошагъан жашладан бир къауумун аскерге жаз башында чакъырырча этилгенди. Энди дери биз аллайланы жаланда кюз артында алгъанбыз. Быйыл окъуну бошагъан студентлени аскерден къалырыгъа белрилген эркинликлерини заманы 30-чу июньда бошалады. Аны себепли 1-чи июльдан аланы чакъырыргъа толу эркинлиги барды аскер комиссариатны.

Ючюнчю тюрлениу - аскерден къалыуну тохтатыуду. Аны юсюнден толуракъ айтырга сюеме. Нек дегенде ата-аналада аны бла байламлы кёп соруула тууарыкъдыла.

Аскерден къалгъанланы битеу да ючге бёлюрге боллукъду: юйюр къурау, усталыкъ эм билим алыу бла байламлылагъа. Биринчисини юсюнден айтханда, мында юч жыллары толмагъан сабийлери неда ауурлукълары болгъан юй бийчелери бар гражданлагъа энди аскерден къалыргъа эркинлик берилдиле тюйюлдю. Аланы 180-кюнлюк ауурлукълары болгъанларына сабий тапхыны бир кере онтёрт минг сом ахча берилликди. Юч жыллары толмагъан сабийлери болгъанлагъа хар ай сайын аланы минг сом ахча берилип турлукъду. Ол ахчаны аланы жашагъан жерлеринде социальный къоруулауну управлениялларында берликдиле. Алагъа керекли документлени аскер комиссариатлада алыргъа боллукъду.

Бу жолгъа дери жашла пенсиячы неда инвалид ата-аналары болгъанларына шагъат къаргытла келтирселе, аскерден къойгъанбыз. Энди аллай гражданла аланы ата-аналары кеси алларына туралмазлыкъларына салулукъ сакълау социальный экспертизаны органларындан шагъатлыкъ къагъыт келтирирге керек боллукъдула.

Усталыкъ сылтаулары бла аскерден къалгъанланы юслеринден айтханда, энди окъуу учреждениясны бошап, МВД-да, От тюшюуге къажау къырал службада, Н арконтрольда ишлерге сюйген гражданла аскерде къуллукъ этерге борчлудула. Жаланда бийик аскер билим берген окъуу юйлени бошагъанларыгъа бериледи аллай эркинлик. Сёз ючюн, КъМКъУ-ну юристле хазырлагъан факультетин бошагъан жаш аскерде къуллукъ этмесе, МВД-гъа ишге кираллыкъ тюйюлдю.

Билим алыу бла байламлы аскерден къалгъанла башхаладан эсе асламдыла. Энди аскерде къуллукъ этиуден къалыргъа бир кере эркинлик бериледи. ПТУ-ну, техникумну, колледжни бошагъан адам, аскерде къуллукъ этип къайтхынчы, окъуун андан ары бардыраллыкъ тюйюлдю. Анга орта неда профессионал билим алыргъа бир кере онг берилгенди. Аскерде къуллукъ этгинчи, алагъа энинчи кере аллай эркинлик берилликди тюйюлдю. Битеу мен башында айтхан тюрлениуле юсюбюздеги жылгъа дери бир тюрлю сылтау бла аскерден къалгъанлагъа жайылмагъанын чертирге сюеме.

Быйыл бизге битеу да бир минг адамны аскерге борчлу халда къуллукъ этерге ашырырга буйрукъ берилгенди. Жашланы асламысы Шимал Кавказны аскер бёлюмлеринде къаллыкъдыла. Башхалары уа къыралыбызны башха жерлеринде къуллукъ этерикдиле.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

Юй къанатлычылыкъ

Уллу борчла салгъандыла

Юй къанатлычылыкъны аягъы юсюне салыу бек алгъа малчылыкъны кесибизде чыгъарылгъан продуктлары бла халкъны излемин жалчытыу бла байламлыды. Сёз ючюн, Къабарты-Малкъарда кеси продукцибызданхар адамгъа суткагъа тууар эм юй къанатлы этден марда бла 220 граммны орнуна 150 грамм, сютден 1100 граммны орнуна 980 грамм, марда бла 0,8 жумуртханы орнуна 0,5 жумуртха жетеди. Юг федеральный округну субъектлери бла тенглешдиргенде, бизде этден кёрюмдюбюз орталыкъды, сютден а мардагъа жете кетебиз.

Республиканы халкъына жылгъа 16 минг тонна юй къанатлы эт, 260 миллион жумуртха керек боладыла. 2007 жылда бизде 20,8 минг тонна юй къанатлы эт, 138,1 миллион жумуртха чыгъарылгъандыла. Бу тарихле кёргюзтгенлерине кёре, республикабызны халкъы кесибизде чыгъарылгъан юй къанатлы эт бла толу жалчытылыныды, жетмей къалгъан жумуртхала уа тышындан келтирилип сатыладыла.

Къабарты-Малкъарда юй къанатлычылыкъны айнытыуну юсюнден вопрос, ол бёлюм бла юкрешген предприятияланы оноучулары да къатышып, КъМР-ни Эл мюлк эм аш-азыкъ министерствосуну кёп болмай бардырылгъан жыйылыууда сюзюлгенди. Биогюнлюкде республикада юй къанатлы он предприятие барды. Министерствону малчылыкъны айнытыу эм къумалы иш жаны бла бёлюмюню таматасы Азретали Куготову айтыуна кёре, юй къанатлычылыкъ бла байламлы бизде уллу муратла бардыла.

«2008-2012 жыллада КъМР-ни агропромышленность комплексин айнытыу» деген республикалы энчи программагъа тийишлиликде бюджетден тышындан 502 миллион сом багъасы салымлагъа 2008-2009 жыллада юй къанатлы комплекслени къурулушларын бардырыргъа эм болгъанларын жангыртыргъа белгиленнгенди. Ол а юй къанатлыланы кечиндириуню болумларын, технология процесслени игилендирирге, производствону ёлчемин ёсдюрюрге онг берликди.

Сёз ючюн, прогнозлагъа кёре быйыл бёлюмде эт чыгъарыу 22,9 минг тоннагъа дери ёсерикди эмда эллилени иги кесегин иш бла жалчытыргъа онг берликди.

Аны бла бирге юй къанатлычыланы продукцияларын сатыуда проблемалары бардыла. Юй къантлыланы соючу цехле ишлерге керекдиле. Тауукъланы, баппуланы жугъуучу аурууладансакълау да уллу тыйгъыч болуп къалгъанды. Аланы промышленность къада ёсдюрюуде, «Къабарты-Малкъар Республиканы ветеринар управлениясы» деген республикалы къырал учреждениясы разработкаларына кёре, бийик качестволу биопрепаратла бла жалчытыргъа керекди.

Къысха айтханда, юй къанатлычыланы алларына бёлюмню айнытыу, хайыры технологиланы производствогъа сингириу, эт эм жумуртхала чыгъарыну ёсдюрюу жаны бла уллу эм магъаналы борчла салынгандыла.

Светлана САМЧЕНКО,
КъМР-ни Эл мюлк эм аш-азыкъ министерствосуну пресс-службасыны таматасы.

ЭСДЕ ТУТУУ

Битеу жамауатны ийнагъы

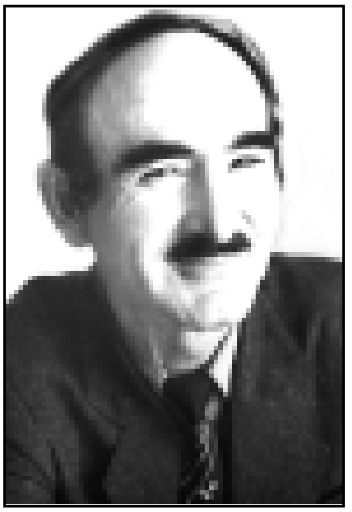

КЪЫРГЪЫЗСТАНДА жашагъанла жаланаякъ, жаланнгач «малкъарлы Лемешевчукъну», жюреклеге жау жакъгъанча, хычыуун эшитилген ауазчыгъын, таууусула билмеген ариу жырларын эслеринден кетермегендиле. Хар сабийнича, Исмайылны «репертуары» жаланда пионериягъа, туугъан журтха аталгъан жырладан къуралгъан эди. Алай чёрчек жашчыкъ халкъ жырланы да бек сюйгенди, къарачай-малкъар тойлада усталагъа тынгылап, аладан юйреннгенди.

Аны ол сюймеклиги 1955 жылда Къыргъызстанны радиосуна келтиреди. Бу кезиуде Россей Федерацияны искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу, белгили малкъар драматург Боташланы Исса Фрунзе (Бишкек) шахарны опера эм балет театрыны баш администратору болуп ишлей эди. Аны болушлугъу бла Исмайыл радиогъа бир ненча халкъ жырыбызны жаздыргъанды. Кёп жылланы ана тилибизде радиода жыр эшитмей тургъан малкъарлыла, къарачайлыла киши жеринде алагъа, кёз жашларын сюрте, тынгылагъандыла.

АНДАН бери кёп за ман озгъанды. Халкъыбызны арасындан иги кесек таулу жырчы да чыкъгъанды. Болсада аланы бек фахмуларыны бирине бюгюнлюкде да Исмайыл саналады. Аны ауазында, жырны магъанасын ачыкълауда башхалагъа ушамагъан энчи шартла, башхача айтсакъ, бояула, накъышла болуучусун бир заманда унутурукъ тюйюлбюз.

Чынтты искусствону сюйгенле биледиле - Тбилиси алгъыннгы СССР-ни культура араларындан бирлерине саналгъанды. Аны себепли мында ишлеген педагогланы жыр, музыка жаны бла кёллерин алгъан, сейирсиндирген да къыйын болгъанды. Малкъардан келген жашха –Исмайылгъа - экзамен алгъан комиссияны членлери уллу эс буруп тынгылагъан эдиле, келир заманны ахшы жырчыларындан бирлери боллугъуна ийнаныпы. Комиссияны членлеринден бири-Грузияны халкъ артисткасы, профессор Надежда Афанасьевна Цомая уа туруп:

-Эркин этигиз, мен бу жашны кеси классыма алыргъа сюеме. Мени акъылыма, сынауума кёре, андан бек ахшы драма баритон чыгъарыкъды,-деп сёзню алай салгъан эди.

Болсада, консерваторияда окъуй тургъанлай, Исмайылны аскерде къуллукъ этерге чакъырадыла. Анда да ол граждан борчун намыслы толтуруп, биягъы окъууна къайтхан эди. Жанатай улу студентлени фахмуларын тинтген, ачыкълагъан «Свадьба Фигаро», «Царская невеста», «Евгений Онегин», «Сказание о Шота Руставели» деген запад, орус, грузин опералагъа къатышып, алада баш партияланы жырлагъанды.

КОНСЕРВАТОРИЯНЫ бошагъандан сора Исмайыл Къабарты-Малкъарны музыка театрыны баш солисти болуп тургъанды. Ол аны сахнасында классика опералада эсде къаллыкъ сыфатла къурагъанды. Былайда юлгюге Джузеппе Вердини «Травиата», Жорж Бизени «Накъут-налмас излегенле» деген эм башха операланы, музыка комедияланы айтырчады.

Сюйген жырчыбыз жаланда спектальледе къурагъан сыфатлары бла чекленмегенди. Республиканы жамауаты аны Къабарты-Малкъарны композиторларыны, къарачай-малкъар халкъ жырланы уста жырлагъан, аланы ёмюрлюкге атландыргъан адамныча таный эди. Исмайылны бу иши Жетталаны Мустафирни, Байчеккуланы Абидинни чыгъармачылыкълары бла байламлы болгъанды. Бир жол Исмайылны бла Мустафирни республикалы телевидениягъа чакъыргъан эдиле. Жетте улу чыгъармачылыгъыны юсюнде сёлеше:

-Исмайыл бла мен бирге ишлегенли иги кесек заман болады. Жырны халкъгъа эшитдирирден алгъа, экибиз да бирге олтуруп, кёп ишлейбиз. Исмайыл, жырлап кёрюп, былайын, алайын башхаракъ этсе, тап боллукъду деп, кеси акъылын айтады. Аны себепли мени жырларымда Исмайылны къыйыны, юлюшю кёпдю,-деген эди. «Жашлыкъ». «Анала», «Таулагъа чакъырама», «Лейля», «Тейри къылыч» деген эм башха жырла алай жазылгъандыла.

Атлары айтылгъан музыкантла белгилегенча, жыргъа жан салгъан, халкъгъа сюйдюрген жырчыды, аны жюрекден чыкъгъан ауазыды. Бир жол манга Россейни сыйлы артисти Ахмед Пачев бла ушакъ этерге тюшген эди. Жанатай улуну юсюнден аны:

-Бир тюрлю кёзбаусуз айтама, жаланда Къабарты-Малкъарда угъай, битеу Север Кавказда да жокъду баритонланы арасында аллай ариу ауазы болгъан. Анга да къарамай, Исмайыл бир жерде кесин кётюрмейди, жырчы тенглерине болушханлай турады. Кёп жылланы бирге ишлегенибиз, бир консерваторияны бошагъаныбыз бла ёхтемленеме,- дегени эсимдеди.

ИСМАЙЫЛНЫ фахмусуна бийик багъа бичгенле дагъыда кёп эдиле. Аланы араларында Москваны, Фрунзени, Алма-Атаны белгили музыкантлары да. Бир жол Къулийланы Къайсын, Исмайылны чыгъармачылыкъ ишине багъа биче:

-Ол академия театрлада жырлаяллыкъ жырчыды. Мен Фрунзеде (Бишкек) болгъанымда, Къыргъызстанны опера эм балет театрыны башчылары кеси коллективлерине сюйюп аллыкъларын айтхан эдиле. Алай, нек эсе да, Жанатай улу анга артыкъ эс бурмады. Мен Исмайылны ангылайма, баям, халкъындан, жууукъ-ахлуладан узакъда турургъа сюе болмаз,-деген эди.

Операда, опереттада уста жырласа да, Исмайыл халкъыны эсинде, жашауунда эрттегили миллет, шёндюгю заманны лирика жырларын малкъарлылагъа, къарачайлылагъа, къыралны башха тюрк тилли миллетлерине сюйдюрген музыкантча къалгъанды. Жаланда репертуарындан бир ненча жырны айтыргъа сюеме. Жетталаны Мустафир Сарбашланы Зуфарны сёзлерине жазгъан «Жашлыкъ» бла «Анала», Байчеккуланы Абидинни Зумакъулланы Танзиляны сёзлерине кёре жазгъан «Танг жарыгъымса» деген чыгъармаланы белгилерге боллукъду.

БИЗ Исмайылны жырларына тынгылай, битеу жашауубузну кёз аллыбызгъа келтиребиз, керексиз, башыбызгъа эс жыйып къарамай, бошуна ашыргъан кюнлерибизге жарсыйбыз, жашауубузну къалгъан заманын игиликге жоралаpгъа кёлленебиз. Халкъыбызны сюйген газети «Коммунизмге жолну» («Заманны») культура бёлюмюнде ишлегеним себепли Исмайылны республиканы районларында бардырылгъан концертлеринде кёп кере болгъанма. Былайда Яникой элде тюбешиуню юсюнден айтыргъа сюеме. Культура юйге келгенлени араларында жаш, къарт адамла да бар эдиле. Концертге жыйылгъанладан бир къауумлары тюбешиуню къурагъанлагъа:

-Биз ол жаш жырлардан алгъа аны таныргъа, бет сыфатын кёрюрге сюебиз. Аны ауазын радио бла эшитебиз, алай халкъыбыз сюйген, къубултхан адамны былай жууугъуракъ таныргъа эркин этсегиз эди,-дейдиле. Ол адамла Байсолтанов атлы совхозну фермаларындан эннген малчыла эдиле.

ЖАНАТАЙЛАНЫ Исмайылны пластинкалары Москвада, Тбилисиде да чыкъгъандыла. Мен кесим аланы, бир уллу байлыкъныча, сакълайма. Бюгюнлюкде да башымы Исмайыл сауду, бу дунияда ды деген акъыл бийлеп, алагъа алай тынгылайма.

Былайда 1987 жылда «Мелодия» фирма чыгъаргъан «Жанатайланы Исмайыл жырлайды» деген пластинканы энчи айтыргъа сюеме. Анда «Жарытырмыса жолуму» деген халкъ жыр барды. Мен аны Исмайыл юй бийчеси, жашау нёгери Аслижаннга атап жырлагъан сунама. Анда тиширыуну сыфатыны, ич дуниясыны ариулукълары алай терен суратланнганды. Аслижан кибик тиширыуну халаллыгъы, баш иесине, сабийлерине салгъан къыйыны, билеклиги болмаса, халкъыбызгъа, Исмайылча, фахмулу, кесин сюйдюрген жырчы хазна чыкъмаз эди деп, кёлюме алай келеди.

ЖАНИКАЛАНЫ Мажит, Россейни Журналистлерини союзуну члени.

Соруу

Сабий литература не халдады бюгюн?

2-чи апрель - Халкъла - аралы сабий китапны кюнюдю. Бюгюн сабийлеге жазылгъан литература не халдады? Сабий китапла чыгъамыдыла? Алагъа устазла, ата-анала, сабийле да ыразымыдыла? Аны бла байламлы быллай соруууланы бергенбиз биз бу иш бла кюрешген бир къауум адамгъа.

ЁЛМЕЗЛАНЫ Мурадин, поэт:

- Бизде сабий литература бла хал осалды. Арт заманда тынгылы китап чыгъып билмейме. Мени: «Бош, бош, бош алай» дегеним 2005 жылда басмаланнганды. Айтылгъан бек этиледи, сабий китапланы планнга къарамай чыгъарлыкъбыз деп, алай ала сёзлей къаладыла. Сора, аланы басмалай, бу китап керекди деп къаралмайды, бу авторну эрттеден бери чыгъармагъанбыз, дейдиле. Бир сабий китапдан эсе, уллулагъа юч юсюн басмалагъан тынчды, деп да айтадыла.

Китапланы кеслерини юсюнден айта уа, «Малкъар поэзияны антологиясын» (сабийлеге) белгилерге сюеме (1993 жыл). Ол устазлагъа, ата-аналагъа да хайырлы эди. «Нюр» журналны онжыллыгъына аталгъан «Нюр китабын» да белгилерчады. Дагъыда арт жыллада жазылгъан сабий литератураны жыйып, бир антология чыгъарыргъа боллукъ эди.

Мени сабийлеге жазылгъан 3-4 хазыр китабым барды. Ала къачан чыгъарыкъдыла?

МУСУКАЛАНЫ Сакинат, «Нюр» журналны редактору:

- Устазла тарыгъадыла сабий китапла жокъдула деп, тюкенледе уа бир талайы туруп турады. Ёлмезланы Мурадин окъуна не къадарын жазгъанды. Арт заманда уа Гюзюланы Мадина жыйгъан жомакъла да чыкъгъандыла. Бабугентни школуну устазы Жангоразланы Лизаны китабы да дунияны кёрлюкдю (ол кесини ахчасына чыгъарады). Биз да, «Нюрню» 25-жыллыгъына атап, экинчи китапны хазырлагъанбыз, ол басмадады. Москвада басмаланнган «Къарачай-малкъар жомакъла» да 11-чи номерли тюкенде бардыла (Ленин бла Головко атлы орамланы мюйюшю).

Кертиди, сабий авторла бизде кёп тюйюлдюле. Ёлмезланы Мурадинни белгилерге боллукъду, сора Маммеланы Ибрагим да жазыучу эди. Былайда бу затха да эс бурургъа керекди: сабийле бла сабийни юсюнден бирча жазылмайды. Горький былай айтханды: «Сабийге да, уллугъача, жазаргъа керекди, алай андан да иги».

ДЕУАЛАНЫ Зайнаф, башланнган классланы устазы:

- Арт заманда тюкенлеге къарамагъанма, алай, мен билгенден, хал аламат тюйюлдю. «Нюр» журналны жаратама, аны дерследе да хайырланама. Сабийле къысха чыгъармаланы, жомакъланы, жаныуарланы юслеринден окъургъа излейдиле. Алай бла ала, жаныуарланы сюйюп, аланы халлерин да биледиле.

Мен школда 38 жыл ишлейме. Бек къыйналгъанма дерследе хазырланыр литература болмагъаны ючюн. Бармакъларым бла ангылатыргъа тюшюучю эди. Ахырында «Ойнай, билим алабыз» деген китапчыкъны жарашдыргъанма. Экинчим да хазырды. Ары ребусла, элберле, оюнла, тилбургъучла киргендиле. Тилбургъучланы хайырлары уллуду, бютюнда шахарда ёсген сабийлеге.

Дагъыда дерследе физминутка болады, сабийле солурча. Ол кезиуню хайырлы ётдюрюрге сюе эдим. Ёлмезланы Мурадин бла сёлешгенме да, оюн къурагъанды. Алай аламатды ол. Сабийле, малкъар тилде назмучукъла айтып, къолларын, бутларын, санларын ойнатадыла. Ол «Минги-Тауда» басмаланнганды.

ДОДУЛАНЫ Асият, «Элбрус» китап басманы малкъар адабиятыны бёлюмюню баш редактору:

- Бу проблемагъа кёп тюрлю жанындан къараргъа боллукъду: басмаланнган литератураны качествосу къалайды, не санда чыгъадыла ала?.. Бусагъатда, миллет тиллени сакълаугъа уллу эс бурулгъанда, сёзсюз, сабий литератураны магъанасы уллуду. Бюгюн ёсе келген тёлю ёз тилинде сёлешмесе, ол тас болургъа къоркъуулуду.

Бу жаны бла не иш этиледи бизде? Анга эс бурулмай бир жыл да къалмайды. Кертиди, сабий китапла кёп тюйюлдюле, кёп болсала, иги эди. Ата-аналадан дайым да эшитебиз тырман. Ала, тарыгъып турмай, тюкенлеге къарасала табарыкъдыла сабий литератураны. «Элбрус» китап басманы кесини тюкенинде ала бары да бардыла. Быйыл а планда «Нюр китабыды». Ары халкъ чыгъармачылыкъ, сабийле кеслери жазгъан назмула, хапарла да кирликдиле.

Сора «сабий китапла» деп, къуру да гитче окъуучуланы алмайыкъ. Ким да школда окъуйду литератураны, ол жыллада сюеди аны. Сёз ючюн, «Ёзден адетни» неда «Къарачай-малкъар мифлени» сабий нек окъумайды? Алада айтылгъан уллулагъа, гитчелеге да хайырлыды. Дагъыда Зумакъулланы Танзиляны, Бегийланы Абдуллахны китаплары чыкъгъандыла, алада сабийлеге аталгъан бёлюмлери бардыла. «Алай некди?» деген кесим жарашдыргъан китап да басмаланнганды. Мени оюмума кёре, ол хайырлыды. Анда жашауда, табийгъатда тюбеген кёп затланы юсюнден айтылады. Шахмырзаланы Саидни сабийлеге жазгъанларын да, энчи китап этип, чыгъаргъан эдик.

Алайды да, окъургъа сюйген кесини сейирине кёре литература табарыкъды.

САРАККУЛАНЫ Асият жазып алгъанды.

МИГРАЦИЯ

Элин сюйген, жерин сюер

Озгъан жылда 56 таулу - Орта Азияны къыралларында жашагъан жерлешлерибиз - Россейни инсанлары болгъандыла. Ала Къыргъызстандан (31-и), Къазах Республикадан (14-сю), Узбекистандан (3-сю), бири Молдовадан келгендиле, 7-си уа ахырда гражданстволары болмагъанладыла. Бу шартланы Россейни Федеральный миграция службасыны Къабарты-Малкъарда управлениясыны тамата инспектору Михаил Родионов келтиреди. Ол айтханнга кёре, 2007 жылда 8 къабартылы бла 243 оруслу да Россейни гражданлары болгъандыла эм КъМР-де тохташхандыла. Аладан тышында республикагъа эрменлиле, азербайджанлыла, месхетинли тюрклюле келедиле.

Ата журтларына къайтхан таулуланы юсюнден энчи айтханда уа, алгъын жылла бла тенглешдиргенде, аланы саны 2007 жылда кёбейгенин белгилерге тийишлиди. Сёз ючюн, 2006 жылда ала жаланда 27 эдиле.

Алгъыннгы деменгили СССР чачылып, 1991 жылда Россей Федерация къуралгъанды. Бир жылдан а «Россейни гражданствосуну» юсюнден закон къабыл этилгенди. Алай алгъын Совет Союзну орунуна «туугъан» къыраллада кёп санда оруслула, Сталинни заманында кёчюрюлген халкъланы келечилери къалгъанларын эсге алып, «Беларусь, Къазах, Къыргъыз республикаланы бла Россей Федерацияны араларында бу къыралланы инсанларына гражданство бериу жаны бла процедураны тынч этиуню юсюнден » келишимге къол салыннганды.

-Аны бла байламлы Орта Азияны къыралларында жашагъан таулула Ата журтларына аслам келип башлагъандыла, - дейди Михаил Родионов. Ол кезиуден республиканы миллет мурдорун къурагъан халкъланы - къабартылыланы бла таулуланы – къаллай бир келечиси РФ-ни гражданствосун алгъанларын быллай таблицада ачыкъларгъа боллукъду:

жылла	малкъарлыла	къабартылыла
1999	10	14
2000	9	10
2001	20	5
2002	19	14
2003	4	1
2004	55	36
2005	46	9
2006	27	6
2007	56	8

- Къыргъыздан, Къазахстандан, Белоруссиядан келген адамлагъа белгиленнген келишимге тийишлиликде Россейни инсаны болургъа тынчыракъды, -дейди миграция службаны келечиси.- Жаланда аланы мында жашау журтлары бла битеу тийишли къагъытлары болургъа керекдиле. Азербайджандан, Арменияддан, Таджикистандан, Туркмениядан келгенлеге уа, ала да алгъынгы СССР-ни республикалары болгъанларына да къарамай, бу жумушну этерге къыйыныракъ тюшеди. Ала бир ауукъ заманны Россейде болжаллы халда жашагъандан сора гражданствону алыргъа эркиндиле.

Таулула асламында Къыргъыз бла Къазах республикалагъа кёчюрюлген эдиле. Бу къыралладан ата-бабаларыны журтларына къайтабыз дегенлеге, келишимге тийишлиликде, бу соруну юч айны ичинде толусунлай тындырадыла, дейди Михаил Викторович. Аны оюмуна кёре, малкъарлыланы туугъан журтларына къайтыулары ол анда жашау халла тюрленнгенлери бла эм къыралыбызны, республикабызны да экономикалары аягъы юсюне тура баргъаны - адамланы къолайлары игиленнгени бла байламлыды.

Бюгюнлюкде Орта Азиядан кёчюп келгенле Май районну Ново-Ивановское элинде аслам тохташадыла. Бусагъатда мында 70-ге жууукъ таулу юйюр барды. Бу элни орта школуну историядан устазы Ёлмезланы Лейля бери Къыргъыз Республиканы Исси-Кёл областындан баш иеси эм жашлары бла кёчгенли алты жылгъа жууукълашып келеди.

«Мен хар нени да законнга тийишлиликде этгенме. Россейни инсаны болама деген излемимде чырмаулагъа тюбемегенме. Бирле, иги ангыламагъанлай, ол неда бу документинг жокъду дегенни къыйын кёрюп, бизни мында жашарыбызны сюймейдиле, деп оюмлайдыла, - дейди ол. -Хау, айланыргъа кёп тюшгенди. Алай ол кесими терслигимден болгъанды.

Жашауну жангыдан башлагъан тынч тюйюлдю. Анда къалгъан шуёхланы мында табарыкъ тюйюлме мен, - деп андан ары хапарлайды Лейля. - Алай атам бла анам не заманда да Кавказ деген сёзню энчи белгилеп айта эдиле. Ол манга жомакъча кёрюне эди. Бюгюнлюкде битеу чырмаулагъа, къыйынлыкълагъа да къарамай, мен ата-бабаларыбызны журтуна къайтханыма сокъуранмайма».

-Мен Ата журтума къайтама дегенде, чырмаулагъа тюбемегенме, - дейди бу элге Къыргъыз Республиканы Кант районуну Дмитриевка элинден кёчюп келген Черкесланы Абидин. - Россейни инсаны болгъаныма шагъат къагъытланы мен Кантда окъуна алгъан эдим. Алай 8 жылны ичинде Россейни паспортун мажаралмай тургъан адамла да бардыла. Кёбюсюнде чурумла аланы кеслеринден чыгъадыла.

Абидинни жарсытхан а башхады. «Жашау журтлагъа анда бла мында багъаланы тенглешдирирге жарамайды. Бизге ахча болушлукъ этерге деген эдиле да, ол болмайды», - дейди ол.

Михаил Родионов айтханнга кёре, Россейни гражданствосун адамны миллети ючюн бермей къойгъан кезиуле тюбемейдиле. Жаланда «Россейни гражданствосуну» юсюнден законну 16-чы статьясыны битеу излемлери толтурулургъа тийишлидиле».

ТИКАЛАНЫ Фатимат.

Усталыкъ

Чынтты педагог

ТУТХАН ишине битеу жюреги бла берилген, аны бек биринчи жерге салгъан адамла аз тюйюлдюле. Фатима Кебекова аллайладан бириди десек, баям, ётюрюк айтырыкъ тюйюлбюз. Дюгерли къыз Орджоникидзеде университетни тыш къыраллы тилле бёлюмюн бошап, Музакир Бетрозовха эрге чыгъады. Артда, Нальчикде жашай, кесини заманыны битеу аслам кесегин республиканы ёсюп келген жаш тёлюсюн юйретиуге бергенди.

Алайды да, аны юсюнден хапарны аз алгъаракъдан башласакъ, тап болур... Аны жашауу, илмугъа жолу да сейирликдиле. Ол устазлыкъ ишин Аргудан элни орта школунда сабийлеге немец тилден дерсле бериуден башлагъанды.

Баш иеси бла Нальчикге кёчгенлеринден сора политехника техникумда иги кесек заманны ичинде немец тилден окъутуп тургъанды. Анда да ишлей, шахарда Пионерлени дворецинде интернационал клубха башчылыкъ этгенди. Ол ары келгенден сора республиканы школчуларыны асламы тыш къыраллы сабийле бла письмо байламлыкъ жюрютгендиле, бир бирге къонакъгъа баргъандыла. Фатима къурагъан ингирлени, кёрмючлени юслеринден а ол кезиуде дворецге жюрюгенле бюгюн да унутмайдыла.

Совет Союз чачылгъан бла интернационал шуёхлукъну клублары да керек болмай къалгъандыла. Ишин тынгылы бардырыргъа юйреннген, анга жууаплы кёзден къарагъан педагог а Эл мюлк къырал академияда студентлени немец тилден окъутургъа барады.

Кебекова педагогикада жангычылыкъны сюйген, аны жашауда хайырлана, ишге сингдире билген преподавательди. Аны биргесине ишлегенле ол чынтты устаз, педагог, юйретиучю болургъа туугъанды, дейдиле. Андан болур эди аны дерслерине, лекцияларына да окъуучулары, студентлери да сюйюп жюрюгенлери, терен билим алгъанлары да.

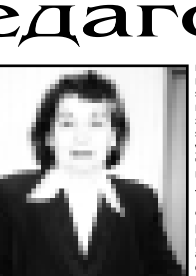

Ол Нальчикде политехника техникумда ишлегенинде, окъуучулагъа ингилиз эм немец тилледе, ала къыйналмай ангыларча, къысха информацияла бериучю эди. Бизни къыралда эм андан тышында да бола тургъан магъаналы ишлени юслеринден хапар айтыу, тилге юйретгенден сора да, халкъланы араларында интернационал байламлыкъланы магъанасын ангыларгъа себеплик этгенине сёз жокъду.

Тыш къыраллы тилни окъутхан устазла студентлени ол тилде басмаланнган газет материалла бла шагъырей этиуге да уллу эс бургъандыла. Ала кёбюсюнде Фатима Сафарбиевнаны хайырындан эдиле. Школланы директорларыны Москвада бардырылгъан советини Битеуроссей жыйылыуларындан биринде Кебекованы класс башчыныча сынауун сюзгенлерин да былайда дагъыда белгилей кетерге тийишлиди.

БИР жол бизни республикагъа Тюркден, Сауд Аравиядан да бир къауум тыш къыраллы сабийле келедиле. Аланы юслеринден газетге материалла хазырларгъа тюшген эди. Редакцияда манга машиналарын да берип, сабийлени Черек аузунда Чирик кёлге, Огъары Малкъаргъа неда Бызынгыгъа да элтип, жерлерибизни ариулукъларын кёргюзтюрге, адамларыбыз бла да шагъырей этерге керек эди.

Аны юсюнден ол жыллада Нальчикде Пионерлени дворецинде интернационал клубну башчысы болуп ишлеген Фатима Кебековагъа айтханымда, ол, ыразылыгъын билдирип, сабийлени да алып, биргебизге жолоучулукъгъа тебиреген эди. Газетни сурат алыучу корреспонденти Толгъурланы Камал да жолгъа бизни бла бирге чыкъгъан эди. Сабийлени Чирик кёлге элтип, андан Бызынгыгъа тебиреген эдик. Анда да бизни жууукъларыбыз, тау адетдеча, къой союп, тынгылы къонакъбайлыкъ этедиле.

Аны айта келгеним, Фатима сабийлеге Черек районну аламат жерлерин, анда жашагъан адамланы юслеринден сейирлик хапарла айтып, тыш къыраллы къызчыкълагъа бла жашчыкълагъа Холам-Бызынгы тарын сюйдюрген эди. Ансыз а бизге тыш къыраллы сабийлени берип жиберлик тюйюл эдиле, ала бла сёлеширча тилманч да керек эди. Ол а арабызда тилманчлыкъ эте, къонакълагъа, ёз сабийлеринеча, къайгъыра эди. Андан къайтып, къызчыкъланы бла жашчыкъланы жерлерине элтгенибизден сора Фатима, къууанып: «Аллаххa шукур, тырнакъларын да ачытмай къайтардыкъ»,-дегени эсимдеди.

Ма ол жолоучулугъубуздан сора ангылагъан эдим Фатима Сафарбиевнаны тауушлукъ педагог болгъанын да. Ол, сабийни ич дуниясына атлана, кесин жарсытхан соруулагъа жууап таба биледи. Илму-методика разработкаларыны юсюнден айтханда уа, ала кёпдюле, сейирликдиле. Бютюнда немец тилден. Аны методикасына коллегалары уллу багъа бергендиле. Аны Битеуроссей семинарлада, конференциялада, Берлинни эм Потсдамны школларында жыйылыулада сёлешиулерине, газетледе, журналлада басмаланнган материалларына уллу сейирлери болгъанды.

ОЛ бир талай китапны авторуду. Аны «Лингвострановедческие основы обучения немецкому языку», «Страна изучаемого языка - Германия», «Страна родная - Россия», «Край родной - Кавказ», «Этнокультурологическая парадигма изучения немецкого языка в многоязычной аудитории Северного Кавказа» дегенча монографиялары, къыркъдан артыкъ илму-методика ишлери тыш къыраллы басмада чыкъгъандыла.

Бек аламаты уа - Фатиманы адамлыкъ шартыды. Андан болушлукъ излеп, аллына ким келсе да, ол къолундан келгенни аямагъанды. Кёп школчуланы, студентлени да, хакъ алмай, дерсден тышында тилни иги билирге юйретеди. Алгъаракъда уа педагогика илмуланы кандидаты, Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны немец тилден кафедрасыны доценти Фатима Кебекова, билимин андан ары ёсдюре, «Этнокультурологическая парадигма изучения немецкого языка в поликультурной среде Северного Кавказа» деген темагъа доктор диссертациясын къоруулагъанды. Ахшы адамны, тауушлукъ педагогну уллу жетишими бла алгъышлайбыз!

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратны автор алгъанды.

ТОПАЛАЙЧЫКЪ

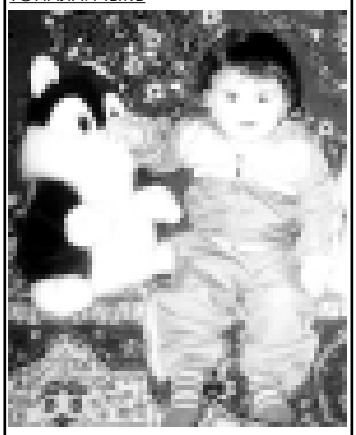

АХКОБЕКЛАНЫ Зауургъа 1 жыл бла 6 ай болады. Ол Нальчик шахарда жашайды.

ЖАЙ СОЛУУ

Къайгъырып тебирегендиле

Окъуучуланы жай каникуллары башланыргъа кёп къалмагъанды. Аланы солуулары къуралыулу ётер ючюн, сабийлени «Орлёнок» битеуроссей солуу арасы, биогюнледен башлап, адада ишлерге вожатыйле излейди. Анга жораланыпт КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери эм жамауат биригиуле жаны бла къырал комитети Къабарты-Малкъар къырал университетге жыйылыу къурагъанды. Анда «Орлёнок» битеуроссей сабий солуу араны «Солнечный» деген лагерини башчысы Александр Юров университни педагогика факультетлеринде окъууларын бошай тургъан студентге бла тюбешгенди.

- Бизни университет бла солуу ара бирге бир ненча жыл ишлейдиле,- дегенди Александр Юров. - Сёз ючюн, быллтыр он студент бизде ючайлыкъ практикаларгъа ётгенди. Алай сабийле бла кюрешген къыйын эм жууаплы жумушду. Аны эсге ала, хар жылдан да «Орлёнокда» ишлергe сюйген жаш адамлагъа ючайлыкъ курсла къураладыла.

Студентле араны юсюнден толу хапар алыр ючюн, жыйылыу аны юсюнден билдирген документли кинодан башланнганды. Андан белгили болгъаныча, биогюнлюкде мында жай кезиде бир сменде эки минг бла жарым, къышда уа бир минг сабий солуйдула. 2009 жылдан бу кёрюмдюлени кёбейтир мурат барды.

Жыйылыуну ахырында Александр Юров «Орлёнокну» окъуу базасында билимлерин ёсдюрюргe сюйген жашлагъа бла къызлагъа анкетала юлешгенди. - Биз Россейни битеу регионларында да быллай иш бардырабыз. Хар жерден да анкетала тинтилгенден сора, жаш адамла бла сёлешип, аладан бу жууаплы устаблыкъгъа жараулу студентлени кесибизге чакъырлыкъбыз, - дегенди ол.

Ол юн Александр Юров андан тышында Къабарты-Малкъарны Жаш тёлюню ишлени эм жамауат биригиуле жаны бла къырал комитетини, республиканы Билим бериу эм илму министерствосуну эм Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны республикалы юйюню келечилери бла тюбешгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Социальный жалчытыу

Черек районда халхъны социальный жумушларын тамамлагъан арагъа Улбашланы Наталия башчылыкъ этеди. Къашхатауну ол орналгъан эки къатлы юйюню ичи не заманда да тазады. Бери уа, бу тийреде жашагъанладан сора да, башха районладан келип да, кёпле солуйдула. Мында ишлегенлеге уллу ыспас да этеди. Бюгюнлюкде анда халны юсюнден ораны директору айтады.

Бек татлы жууукъларынача къарайдыла

- Арада беш бёлюм барды, - дегенди Улбашланы Наталия. - Аладан ючюсю адамлагъа юйлеринде болушлукъ этедиле. Терк социальный болушлукъ кереклилеге бир тюрлю кыйын болумлагъа тюшгенле, кирир жери, ашар ашы, юсюне киер заты болмай къалгъанла саналадыла. Сёз ючюн, абадан адам жолда келе, кёлю аман этди эсе, аны арагъа келтирип, къаныны басымын ёнчеллеп, ол кётюрюлюп эсе, дарман берсек да, терк социальный болушлукъгъа саналады. Бизге алай тюшгенле уа бола тургъандыла. Бу бёлюмде ишлегенле эки айны ичинде 54 адамгъа эс тапдыргъандыла.

Социальный реабилитация бёлюм арагъа келгенлеге кърайды. Мында болушлукъну, огъарыда айтханымча, жаланда бу районда жашагъанла угъай, башха жерледен келгенле да табадыла. Юнгге, тёрт кере ашатхандан сора да, алагъа деп кёп тюрлю культура мероприятияла къурайдыла. Аланы жарашдырыргъа, бардырыгъа да Къашхатауну орта школуну окъуучулары тири къатышадыла. Алгъын бу тюрлю жумушлагъа спонсорла болуучуу эдиле, энди уа, нек эсе да, аллайла да жокъдула.

Бери къарар адамлары болмагъан къартла тургъан жер жюзден артыкъ адам солуп кетеди. Бахча ишлени кезиюнде - жаз башында, юз артында келгенлени саны азаяды. Алай жылны башха заманында арада бош жер хазна болмаучуду.

Къартланы, сакъатланы юйлерине барып болушлукъ этгенлени ишлерин чертип айтыр чады. Ала этерге керек болмагъан жумушланы да тамамлайдыла социальный ишчиле. Бахчаларын ишлерге болушадыла, Аушигерде уа бу элде къарт, къаруысуз тишырылуану юйде тутхан, ёсдюрген артыкъ затларын базаргъа этпин сатаргъа окъуна себеплик этедиле. Пенсия бериуде тюрлениуе болсала, къагъытларын жарашдырыуну да социальный ишчиле тамамлайдыла.

Арагъа къуру солургъа, саулукъларын игилендирирге келип къалмай, анда юйюрле къургъанла да болгъандыла. Абадан адамла юйюрню жылында, бир бирлери бла тюбеп, юйюр къурай эселе уа, ол да арада иш тап баргъанын кёргюзтген шартды.

Солдан онгнга: юйде социальный болушлукъ этген бёлюмлени таматалары Иттийланы Люба, Эфендиланы Танзиля, Мокъаланы Фатимат.

МАМАЙЛАНЫ Алий. Сурат авторнуду.

ЖОЛ-ПАТРУЛЬ СЛУЖБА

Къачып киши да хазна къутулалмаз

Рульгъа олтургъанланы бирбирлери кыырал автоинспекцияны къуллукъчуларыны ишлерине уллу магъана бермейдиле. Ала документлени, транспортну тинтгенлерине кесленне ачча ишлер ючюн этедиле деп алай къарайдыла. Ол тюз оюм тюйюлдю. Жол-патруль службаны инспекторларыны эсгертилери, чурумлары анстан болмагъанын быллай юлгюле бла кёргюзтюрге, ангылатыргъа сюебиз.

Быйыл 13-чю мартда кече, сагъат 23-ден 30 минут озуп, ВАЗ-2107 автомашинаны водители, «Шалушка» постда жол-патруль службаны инспекторуну буйругъуна, изленуоне боюн салмай, къачып кетгенди. Аны юсюнден инспекторну наряды башхасына айтып, бузукъчу автомашинаны шартларын эм баргъан жерин рация бла билдиргенди.

Ол Нальчик шахарда бара туруп да, инспекторлагъа боюн салмагъанды, аланы белги бергенлерин кулагъына алмагъанды. Ол заманда КъМР-де МВД-ны Жолда жюрюню къоркъуусузлугъуну къырал инспекциясыны жол-патруль службасыны энчи батальонуну 5-чи взводуну командирине саутну хайырланыргъа тюшгенди. Кёкге тёрт кере керох атып эсгертгенден сора тохтагъанды «семёрканы» водители. Ол Нальчикде жашагъан, 1981 жылда туугъан жашды. Кеф болгъанын кёргюзтмез ючюн кюрешгенди, аллай бир жанын атып, къачып къутулургъа.

15-чи мартда да Нальчикде ГАЗ-3110 автомашинаны водители жол-патруль службаны тохта деген буйругъун, белгисин сан этмей, Суворов орам бла Калинин орам таба, тохтащдырылгъан мардадан эсе терк бара, къачып кетгенди. Инспекторла тёгеректе-башха жолда жюрюню жоруукъларына бузукълукъ этген автомашиналы юсюнден рация бла хапар бергенле, кеслери да аны изнындан болгъандыла.

Ала аны къууп бара туруп окъуна ГАЗ-3110 автомашинаны водители жолда жюрюню жорукъларына бир ненча кере бузукълукъ этгенди, кёп жерде авария этерге къоркъуу салгъанды. Инспекторла водительге радио бла уллу кыычырып, эсгерип, тохтарын излегенди. Алай ол аны да сан этмегенди. Сёз айтыу бла жукъ чыкъмазын билгенден сора инспектор, къачып баргъан автомашинаны къатына жууукъ жаннап, кёкге керох атып, дагъыда бир кере эсгертгенди, тохтарын излегенди. Ол да болушмазлыгъын англап, бузукъчу водителни автомашинасыны арт чархларын марап атханды. Алай бла тохтагъан автомашинаны иесин тутхандыла. Ол Нарткъалада жашагъан, 1977 жылда туугъан кишиди, кеф болуп, эки аягъы юсюне кючден сюелип турганлай, жол-патруль службадан къачып кютулургъа умут этгенди.

23-чю мартда да кече, сагъат юнден 37 минут озуп, ВАЗ-21099 автомашиналы водители Нальчикде Идаров-Дагъыстан ораналы мойнюшюнде, светофор къызыл жанын турганлай, тохтамай кетип къалгъанды. Жол-патруль службаны инспекторлары тохта деген буйрукъларын сан этмей, Урван жанына уллу терклик бла кетгенди. Ала аны ызындан болгъандыла. Алай бузукъчу водитель инспекторланы эсгертиулерине къулакъ салмагъанды, буйрукъларын толтурмагъанды, жолда аллында келген автомашинала бла къагъыышыргъа аздан къалып, автомашинасын инспекторланы юсларине буруп, аланы жанларына, саулукъларына къоркъуу салгъанды. Алай, не бек къачып къутулургъа кюрешген эсе да, кёлгъа тюшгенди.

Жолда жюрюню къоркъуусузлугъуну жорукъларына бузукълукъ этген водительге РФ-ни Административный право низамны юсюнден кодексини изленлерине кёре, закон бла терсликлерине жолукъдурулукъдула.

КъМР-де МВД-ны ГИБДД-сыны жол-патруль службасыны пресс-службасы.

ЖАНГЫЧЫЛЫКЪ

Динден дерсле бардырыллыкъдыла

2009 жылны биринчи сентябринден тебиреп, Россей Федерациясы школларында жангы дерсни - «Дин - кыылыкъ культура» деген дерсни бериу башланырыкъды. Аны чеклеринде ислам, христиан, иудаизм эм буддизм динле къалай къуралгъанларыны эм аланы магъаналыкъларыны историяларын окъурукъдула.

«Дин - кыылыкъ культура» школ программаланы борчлу дерслери боллукъду. Аны 2-чи классдан башлап 11-чи классха дери окъутурукъдула. Ол дерсге сабийле айыкъны ичинде эки кере барлыкъдыла, алада окъуучулагъа дуния башында болгъан тёрт баш динни юсюнден айтырыкъдыла.

Билим бериу эм илму министерствода «Труд» газетни келечисине айтханларына кёре, жылны ахырына дери бу предметден билим бериуню кыырал стандартын жарашдырып бошарыкъдыла. Он заманда ачыкъ боллукъду дерсле къаллай формада бардыыллыкълары (лекциялачамы, оюнлачамы, огъесе экскурсиялачамы), теория, семинарла, зачётла, аныча окъуучуну билимлилигин сынауну амаллары бламы?

Битеукъырал стандартны жарашдыруну билим бериуню россейли академиясы, дин конфессияланы барысын да къатышдырып баркитапланы къабыл этген кезиуде да эсге алынырыкъдыла. Жангы дерс динни не болгъаны, фатыуалары, тёрелери бла чекленин къаллыкъ тюйюлдю.

-Дууаланы неда Къуранны къёлден билигиз деп сабийлени къысарыкъ тюйюлдюле, - дегенди «Труд» газетни корреспондентине Билим бериу эм илму министерствону билим берииуню энчи формаларын эм тюрлюлерин айнытыуну эм мардала жаны бла тап халгъа келтириуню бёлюмюню начальниги Татьяна Петрова.

Ол стандартны мурдорунда регионла кеслерини билим бериу программаларын жарашдырыкъдыла. Окъуучула, аланы ата-аналары сайларыкъдыла сабий къайсы динни окъуругъун. Сайлагъанда да жаланда бирин. Хар классда окъугъанланы динлерине кёре къауумлагъа юлеширикдиле, аланы хар бирини кесини устазы, программасы боллукъду. Сабийни атасы-анасы айтылгъан тёрт динден да дерс керек тюйюлдю, деселе, аланы сабийлери динни эм адетни юслеринде битеулю курсха жюрюсюн, дерикдиле.

Тизме тёрт дин бла чекленмейди. Башха дин биригиуле кеслерини динлерин сюйселе, алагъа тийишли программа жарашдырыллыкъдыла. Сёз ючюн, северде жашагъан аз санлы халкъланы ийнанныуларына тийишли программма. Регионлада да «Дин-кыылыкъ культураны» предметлерини къайсысын да кеслеринки бла алышындырыргъа эркиндиле.

Билим бериуню программаларын жарашдыра туруп, Россейни бир-бир регионлары баштамчылыкъ этип, ол курсну окъуу программаларгъа къошууда иш сынаулары эсге алынырыкъдыла. Шёндю «Православияны мурдорлары» деген дерслени 15 регионда, ол санда Белгородск, Калуга, Брянск эм Смоленск областьлада берелиле.

Аллай практика Европада да барды: тыш къураллы окъуучулагъа къырал диннге саналгъан динден дерсле берелиле. Сёз ючюн, Данияда бла Норвегияда лютеран, Грециядa христиан, Литвада католик динледен, Англияда, Испанияда эм Белгияда уа, христиан динден сора да, башха диннени юслеринден дерсле берелиле. Диннге эс буруу жаны бла уа Финляндиягъа жетген жокъду. Классда жаланда бир окъуучу башха динли эсе, ол динни юсюнден дерс берирге энчи устаз болады.

Россейде жангы курсну иште сингириуде бек проблемалы неди десегиз, кадрланы жетишмегенлери боллукъду. Бу жаны бла дерслени дин ахлулары угъай, устазла берирге керекдиле. Дин бла байламлы лекцияланы теология, дин факультетлени бошагъанла неда жамауат жаны бла жангыдан билим алгъан устазла берликдиле.

Кёп педагогика вузлада устазланы ол жаны бла устальклъларын ёсдюрюню курслары ишлеп башлагъандыла. 40 россейли вузлада уа 3 минг чакълы бир студент «теолог» деген устальклъгъа юйрене турадыла.

Билимге багъа бичиу уа къалай бардыыллыгъы алыкъа белгисизди. Билим бериу эм илму министерствода «зачёт» - «незачёт» деген вариант жанлы болгъанларын билдиргенديле.

«Труд» газетден алынып басмаланады.

Конкурсла

Къабарты-Малкъарда парламентаризмни 70-жыллыгъына аталып

КъМР-ни Парламентини Билим бериу, илму эм саулукъ сакълау жаны бла комитети КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосу эмда Культура эм информация коммуникацияла министерствосу бла бирге окъуучуларыны бла студентлени араларында республикалы конкурсла бардырады. Ала Къабарты-Малкъарда парламентаризмни 70-жыллыгъына аталгъан баш юбилей ишлеген бирлеридиле.

Конкурсла быллай номинацияларгъа кёре бардырыладыла:

-билим бериу учреждениялада «Право къыралны къурайбыз» деген бек ахшы кёрмюч;

-республиканы законла чыгъарыучу органыны ишини юсюнден бек иги илму иш;

- «Право- оъурлулукъны бла тюзлюкню ёкюлюдю» деген бек иги журналист иш;

-«Баш закон-адамны сейирлерин къорулайды» деген бек иги сочинение;

-кесини праволарын бла эркинликлерин бек иги билген;

- «Къабарты-Малкъар Республикада парламентаризмни айныу» деген бек иги доклад (илму иш);

-«Закон эм право» деген темагъа бек иги сурат.

Бу конкурсла праволу къыралны ниетлерин кенг жаяр, республиканы билим бериу учреждениялларында окъуучанланы бла жаш тёлюню право культурагъа юйретир, аны айнытыр муратда бардырыладыла. Алагъа КъМР-ни билим бериу учреждениялларыны окъуучулары бла студентлери хазырлагъан ишле алынадыла.

Конкурсла ючге бёлюнюп бардырыладыла. Бек алгъа 2008 жылда 20-чы мартдан 20-чы майгъа дери сайлау иш барады. Экинчи кесегине – район (шахар) конкурсха (сентябрь) алгъындан сайланнган эмда битеулю эм профессионал билим берген учрежденияла ийгие санагъан ише алынадыла. Ючюнчюсюнде (2008 жылда 6-9-чу октябрьде бардыыллыкъ республикалы конкурсда) эксперт советле бек иги конкурс ишлегe ачыкъ халда къарырыкъдыла.

Эксперт советни онооу протоколгъа жазылады эмда 2008 жылда 10-чу октябрьге дери конкурсну къурау комитетине жибериледи. Ол а, алагъа къарап, хорлагъанланы эмда «Билим берируню учреждениялларыны окъуучуларыны бла жаш тёлюню араларында бек иги иш ючюн (конкурсну аты жазылып) республикалы конкурсну лауреаты деген атха тийишли болгъанланы сайлайды, айырмалы болгъан билим бериу учреждениялары, студентлени бла аланы быллыларын дипломла бла саугъалауну юсюнден оноу этеди. Конкурсну къурау комитети, болушлукъ этген организацияла бла спонсорла хорлагъанланы бла алчы жерлени алгъанланы саугъалауну башха амаллары да хайырланыргъа боллукъдула.

Саугъала 2008 жылда октябрьде КъМР-ни Парламентини жыйылыуда бардырылыучу залында берилликиле.

Конкурсну юсюнден тынгылы хапар билиргe сюйгенле телефонланы бу номерлери бла сёлеширгe боллукъдула:**42-49-16** эм **40-45-26**.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Ма санга!

Кассирле ахчаны кеслери бергендиле

Италияда жашагъан бир эр киши супермаркетледе, банклада ишлеген кассирлени ахчаларын гипнозуну болушлугу бла тонап тургъанды. Кассир тиширылуда кеслери айтханнга кёре, «мени кёзлериме къарачыгъыз» деген сёзлени эшитгенден сора ала не этгенлерин билмей къала эдиле.

Заллада болгъан ишлени киногъа алдырып турур ючюн орнатылгъан камера жазып алгъан материаллада кёрюнгненича уа, кассирле ахчаларын ол тонаучугъа, бир тюрлю зорлукъ да этилмей тургъанлай, узатып къоядыла. Полициячыла аманлыкъчыны фотороботун жарашдыргъандыла, аны тийишли жерлеге бередиле.

Бармакъ тенгли бир жашчыкъ

Дунияда бек гитче адамчыкъ 20-жыллыкъ Хэ Пинпин Къытайда жашайды. Аны ёсюмю жаланда 73 сантиметрди. Бу шарт Гиннессни рекордла китабында жазылыпды. Жууукълары айтханнга кёре, тууулгъан кезиюнде Пинпин абадан адамны къолу тенгли бирчик эди. Врачла айтханнга кёре, Хэ Пинпинни бек аз жолукъгъан остеогенез деген сюек ауруу барды. Аны атасыны бла анасыны эм эгечини ёсюмлери уа тапдыла.

Акъырын жюрютген да аманды

Баварияда сагъатха жаланда 40 километр терклик бла баргъан Opel Yectra автомобилни тыйгъан эдиле. Машинаны андан терк барырга къолундан келмей эди: автомобилни ичинде 14 адамы болгъан румынли юйюр жыйылып тура эди. Аладан бешиси уа багажникде, гуппуш болуп, тыгъылып бара эдиле.

Юг Францияда солуп, къайтыл келе болгъанды. Юйюрню адамларын ары жууукълары бир ненча машина бла элтгендиле, артха уа алагъа, нек эсе да, бир машина бла къайтыргъа тюшгенди. Полициячыла жолоучуланы, андан ары барыргъа эркинлик бермей, тыйып къойгъандыла.

«Труд» газетден.

Гастрольла

Къонакъланы оюнларына чакъырабыз

Апрельни 4-ден 13-сюне дери Нальчикде В.Ф.Комиссаржевская атлы къазакъ драма театр гастрольлада боллукъду.

Ол кесини оюнларын М.Горький атлы орус театрда кёргюзтюрюкдю. Сиз бу фахмулу Новочеркасск шахардан келлик коллективни беш жыл мындан алгъа Нальчикде кёргенсиз. Дагъыда аны оюнларына къарагъа чакъырабыз.

Сорууу болгъан бу телефон бла сёлешсин: **77-42-08.**

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну орунбасары), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь -**42-66-85**.

Секретариат - **40-93-62.** Корректора - **42-63-52**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Жамауат-политика жашауну бёлюмю- **42-67-68**,**42-24-02**.

Экономиканы бёлюмю - **42-66-73.**

Культураны бёлюмю - **42-68-72**.

Социальный политиканы бёлюмю- **42-66-76, 47-27-59.**

Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - **47-26-39, 42-66-71** .

Письмоланы, рекламаланы эм билдирулени бёлюмю - **42-37-94.**

Тилманчланы бёлюмю **47-31-28.**

Бухгалтерия- **42-30-87**

Операторла - **47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.

Газетде басмаланган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламды информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнъда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —И—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдыруу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.

Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.

Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салынгъанды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Байсыланы Марзият, Хучиналаны Ануар - дежурный редактора; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Акмаланы Шахида (1, 3-чю бетле), Зезаланы Лида (2,4, 7-чи бетле), Акушуланы Феруза (5,6,8-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 3850 экз. Заказ № 1165

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

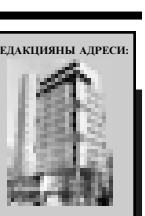

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5